

24. Фуллан М. Сили змін. Вимірювання глибини освітніх реформ / Майкл Фуллан; [пер. з англ. Г. Шиян, Р. Шиян]. – Л.: Літопис, 2000. – 269 с.
25. Хайруллин Н.Г. Высшее образование: время перемен / Н.Г. Хайруллин, Э.Р. Тагиров. – Казань: ООО “Центр оперативной печати”, 2001. – 108 с.
26. Хижняк Л.М. Перетворення організацій в умовах соціально-економічних змін / Лариса Михайлівна Хижняк. – Х.: Основа, 1999. – 272 с.
27. Шегда А.В. Менеджмент: Навчальний посібник / Анатолій Васильович Шегда. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2002. – 583 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

In the article an attempt to investigate the motivational features of ensuring of professional activity of personnel in the Institutions of higher education is done. The process of workers' motivation of higher school in a difficult and contradictory period of introduction of changes is considered. The conditions of realization of effective motivation for educational organizations by the managerial staff are selected.

Key words: motivation, leader, management, changes, personnel, professional interaction, Institutions of higher education.

Отримано: 17.02.2009

УДК 159. 923

А.І. Шинкарюк, В.А. Шинкарюк, Р.Т. Сімко

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ В. РАЙХА І ЗАПРОПОНОВАНИЙ НИМ МЕТОД ТІЛЕСНО- ОРІЄНТОВАНОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ

У статті проаналізовано життєвий шлях засновника сучасної тілесно-орієнтованої психотерапії В. Райха. Підкреслено взаємозв'язок між особистісними рисами вченого і запропонованим ним активним методом впливу на психіку шляхом змін стану тіла. Доведено, що розроблена Райхом техніка звільнення “м'язових панцирів” успішно застосовується в сучасній психотерапії.

Ключові слова: В. Райх, психологія тілесності, тілесно – орієнтована психотерапія, особистісні риси, життєвий шлях.

© Шинкарюк А.І.,

409

Шинкарюк В.А., Сімко Р.Т.

В статтє проанализирован жизненный путь основателя современной телесно-ориентированной психотерапии В. Райха. Подчеркнута взаимосвязь между личностными чертами ученого и предложенным им активным методом воздействия на психику путем изменений состояния тела. Доказано, что разработанная Райхом техника освобождения “мышечного панциря” успешно применяется в современной психотерапии.

Ключевые слова: В. Райх, психология телесности, телесно – ориентированная психотерапия, личностные черты, жизненный путь.

Вільгельм Райх є засновником орієнтованої на тіло психотерапії [5, с. 5]. Його життєвий шлях, особистісні риси були тими умовами, що спрямували увагу вченого на психологію тіла і до певної міри визначали її зміст. “Райховські теорії терапії і психологічного росту, як правило, зрозумілі та прямі, як і його терапевтична техніка. Його робота базується на переконливих клінічних і експериментальних доказах, хоча в ті часи його ідеї були надто новими, щоби отримати всезагальне визнання. Інтерес до Райха і його ідей психології тіла зростає” [5, с. 27]. Дослідження життєвого шляху і особистісних рис В. Райха у контексті їх впливу на запропоновану ним тілесно орієнтовану психотерапію є актуальною науковою проблемою, а її вирішення є одним із важливих завдань психології.

Аналіз сучасних наукових праць свідчить, що вчені почали визнавати вклад Райха у психотерапію [1; 2; 4]. Водночас оцінка і його постаті, і його праць залишається неоднозначною. “До недавнього часу психологи не визнавали вклад Вільгельма Райха в психотерапію... Багато з написаного Райхом є дискусійним і суперечливим, особливо його розуміння сексуальності та її фундаментальної ролі в психічному здоров’ї індивідуума; але ранні роботи Райха з аналізу характеру не втратили своєї актуальності й у наші дні” [3, с. 209210].

Метою нашої статті є дослідження взаємозв’язків між життєвим шляхом Вільгельма Райха, його особистісними рисами і запропонованим ним методом тілесно-орієнтованої психотерапії.

Віллі Райх народився 24 березня 1897 р. в Північній Буковині. Сьогодні с. Южинець Кіцманського району. В той час це була частина Австро-Угорської імперії. На початку ХХ століття в Чернівцях і на прилеглих землях склалася особлива атмосфера життєдіяльності. “Самі австрійські німці не дуже

прагнули селитися далеко від цивілізованого Відня, місцеве румунське боярство виглядало слабким і консервативним, а слов'янське населення не користувалось у влади достатнім авторитетом. Ставка була зроблена на місцевих, а також на тих євреїв, що приїхали на буковинську землю і отримали від монарха великі привілеї і можливість розвивати як традиційні для них види діяльності – торгівлю, юриспруденцію, медицину, банківську справу, ремесло – так і досить незвичний сільськогосподарський бізнес. Формувався новий тип євреїв – євреї-реформатори...” [2, с. 114115]. І для всього творчого шляху В. Райха, насамперед, притаманні пошук і реформаторство.

У своїй автобіографічній праці “Wilhelm Reich. Passion of Youth. An autobiography, 1897 – 1922, Ed. By Mary Boyd Higgins and Chester M. Raphael, M.D., New York, 1988”, яка є найбільш надійним джерелом вивчення становлення особистості юного Райха в маєтку батьків і в Чернівцях, він зазначає, що його батько з успіхом займався фермерською справою в маленькому селі, яке було найбільш далеким форпостом германської культури. Намагаючись адаптуватися до австро-угорського соціуму батько В. Райха відмовився від єврейського походження і прийняв християнство [4, с. 123]. Батьки суворо стежили за тим, щоб діти не розмовляли на ідиші , а самі дотримувались у стосунках певної дистанції як з ортодоксальними євреями, так і з українським населенням. Віллі забороняли спілкуватись і з дітьми євреїв, і українців, а спілкувався він, зазвичай, зі своїм молодшим братом.

У зазначеній вище праці Райх аналізував формування рис свого характеру у дитинстві так: “... Я був з великою групою людей – мої батьки, дядько та його сім'я – в Чернівцях, в міському парку. Мій дядько взяв мене на руки, а я вдарив його по обличчю, тому що завжди ненавидів людей з жирними обличчями. Батько і мати були худими і мали гарну тілобудову... В іншому випадку (я згадую його дуже невиразно) ми знову гуляли в парку, я був на два роки старше. Маленька дівчинка з кренделем у руці пройшла повз нас. Я накинувся на неї, вирвав крендель, ударив її втік. Вона почала плакати, а я повернувся, розломив крендель навпіл, дав їй одну половину, а другу – залишив собі. Я об'єднав обидва інциденти як такі, що підтверджують, особливо перший, вияви користололюбивих і садистських схильностей у моєму характері. Думаю, що не

помилюсь, простежуючи в них мої сьогоднішні неістові амбіції” [2, с. 116117]. Райх вважав характер однією із постійних складових особистості і йому завжди були притаманні бурхливий тип реагування та відсутність конформності. Можливо власний яскравий характер спрямував потім ученого на розробку методик тілесно-орієнтованої терапії патологічних змін характеру. Цей метод увійшов сьогодні практично до всіх підручники та хрестоматій з психотерапії.

Згадуючи дитинство і юність, В. Райх багато уваги приділяє тілесності: “... цей час я також навчався верховій їзді, яка мені дуже подобалась, і ходив на полювання ... Фізично я розвивався надто швидко. Мати з гордістю говорила: “Він майже такий високий, як я”. В одинадцять з половиною я мав перший зв’язок...” [2, с. 117]. Навчаючись у гімназії, Віллі Райх вбирив в себе високий рівень культури і освіти Чернівців. Він продовжував бути фізично активним – грав у теніс, футбол.

Центральне місце у спогадах в “Passion of Youth” займає історія зради матері батьку. Ймовірно тому, що Райх знав це і змушений був розповісти батьку, і тому цей випадок мав трагічні наслідки. Зважаючи на те, що сам учений надає цій події дуже важливого значення, наведемо її детальний опис. (Цитуємо за: Лаврентьева К.К., Павлова Н.М., Пахмурный В.А., Шевченко Н.Д. Черновцы – колыбель телесно-ориентированной психотерапии).

“... Усе це було ввечері. Я і Роберт сиділи в нашій кімнаті, одні двері з якої виходили в їдальню, інші – в спальню батьків, а треті – відчинялися в залу. Батько пішов до конюшні. Мати була на кухні, а репетитор – у своїй кімнаті. Раптово двері з зали відчинились, звідти з’явився батько. Він був блідим. У його очах була дика порожнеча. На ньому були бриль, пальто і гумові чоботи, покриті гноєм. Він швидко підійшов до матері, котра також була блідою і тремтіла. Він люто на неї кричав, задихаючись: “Що ти тільки що з ним робила наодинці в залі, розпусниця? Розкажи мені. Чому він тікав, стрибаючи через сходинок, коли я зайшов? Йдемо до спальні, поговоримо!”. Він затяг її до спальні. Ми перебували в нашій кімнаті й боялися того, що може трапитись далі. Я знав темперамент мого батька і очікував почути постріл будь – якої секунди. Проте почув тільки, як він штовхнув її на ліжку. Потім ми почули повний гнів голос батька: “Розкажи мені все, кожную деталь ваших

любовних стосунків або вб'ю тебе". Мати клялася, що між нею і вчителем нічого не було. І це допомогло. Дещо згодом, батько зайшов до нашої кімнати і зачинив двері. На чолі в нього були краплини поту. Він підкликав нас обох і наказав розповісти все, що ми знаємо. Вимагав відповіді, погрожуючи. Тремтячи, я говорив, що нічого не знаю про нашого вчителя, хоча був обізнаний про взаємостосунки матері з С. від початку і до кінця. Важко передати, як батько "визвірився", слухаючи мене. Він тиснув на мене і, врешті решт, примусив все "викласти". Запинаючись, я розповів йому те, що знав. Я дійсно чув усе, що тоді відбувалося за дверима, але не наважувався будь-що зробити, боячись, що мене приб'ють... Несподівано з кімнати пролунав важкий стогін. Батько ввірвався туди, і потім ми почули його схлипування: "Аглае! Я тобі обіцяю все пробачити. Заради дітей, не помирай! Я тебе пробачив"! Ми також забігли і побачили матір, що корчилася в темноті на ліжку. Вона вжила яд – лізол!!! Батько відчинив вікно і дав їй блювотне, яке допомогло. Мати все виблювала. Проте їй довелося залишатися в ліжку з обпеченим шлунком і ротом" [2, с. 118-119]...

Коли Вільгельму було 17 років мати все таки покінчила з собою. Через три роки помер і батько, якого смерть дружини дуже потрясла і забрала волю протидіяти хворобам. Райх вступив до австрійського війська і брав участь у бойових діях в Італії під час Першої світової війни. Він просувався по службі й отримав офіцерське звання. Повернувшись із фронту, Рейх вступив до Віденського університету на медичний факультет. Навчаючись в університеті, Вільгельм захопився психоаналізом і з 1919 р. став членом Віденського психологічного товариства. В університеті він познайомився зі своєю першою дружиною Анні Пінк, яка також навчалась на лікаря і захоплювалась психоаналізом [4, с. 124]. Університет закінчив у 1922 р. Прагнув застосувати свої знання на практиці, був першим клінічним асистентом Зігмунда Фройда (1922 р.), а потім віце-директором його клініки [1, с. 329]. У 1924 році В. Райх посів посаду директора Семінару з психоаналітичної терапії. Це був перший навчальний інститут психоаналізу. Багато аналітиків-початківців, проходили особистий аналіз у Райха.

Першу свою книгу "Інстинктивний характер" Райх опублікував в 1925 році. В 1927 р. виходить у світ його книга "Функції оргазму", а в 1928 р. – "До техніки тлумачення і

аналізу опору”. В них він означає основні поняття своєї теорії: “оргастична потенція – це здатність людини повністю віддатися в мимовільній конвульсії оргазму і повній розрядці збудження на вищій стадії генітального з’єднання” [1, с. 329], “сексуальної економіки” – “...економіка біологічної енергії в організмі з його енергетичним бюджетом” [1, с. 330] та “біологічна енергія”, яке автор буде розробляти в наступні роки. В своїх працях В. Райх також обґрунтовує доцільність розширення аналізу психічних симптомів до аналізу характеру (що було своєрідним відкриттям того часу), можливість лікування певних типів шизоїдного характеру за допомогою психоаналітичного підходу (це розширило сферу застосування психоаналізу) і принципи аналізу характеру людини.

Реформаторський характер самого Райха не дозволяв йому отримувати задоволення від того, яке місце він посів у вже відносно усталеному класичному психоаналізу, а обраний шлях удосконалення останнього також відрізнявся за своїм змістом і спрямуванням від подібних спроб інших учнів З. Фрейда.

“На ґрунті ранніх ідей Фрейда Райх розробив власну концепцію, згідно з якою безпосередньою причиною виникнення неврозу є неможливість розрядити сексуальну енергію. Райх прагнув перетворити доктрину Фрейда, звільнивши її від тих елементів, які вважав “консервативними”. Він піддав перегляду вчення Фрейда про потяги: Танатос розглядав як вторинне утворення, що визначається тими стосунками, при яких відбувається задоволення сексуального потягу. З метою ревізії фрейдизму на відміну від більшості психоаналітиків, що пішли в протилежному напрямку (як наприклад Е. Фромм і К. Хорні), він довів до крайності фрейдівський гіперсексуалізм. Райх вважав сексуальність (конкретніше – оргазм) центральним механізмом, що регулює існування як індивіда, так і суспільства загалом. Через накладання суспільством обмежень глибинне здорове ядро особистості обростає другим прошарком, що складається з деструктивних імпульсів. Третій прошарок утворюється з потреби адаптувати ці імпульси до соціальних норм. Це ніби “панцир”, що складається зі штучних адаптивних рис. Він знаходить свій прояв і в тілесному “панцирі”, що перешкоджає вільному волевиявленню. Як терапевтичний прийом пропонується прямий вплив на м’язовий захисний панцир за допомогою спеціальних вправ” [4, с. 125].

Емоційному, рухливому Райху було не до вподоби сидіти годинами біля психоаналітичного тапчана. Його темперамент і характер більшою мірою були пристосовані до активних дій. Сам Райх так і не завершив проходити аналіз ні в жодного зі своїх колег, що починали з ним працювати. В 1927 р. він попросив З. Фрейда аналізувати його. Проте останній відмовився, через те, що не аналізує членів так званого внутрішнього психоаналітичного гуртка. Небажання З. Фрейда зробити для Райха виняток досить серйозно ускладнило стосунки між ними, які й без того були напруженими внаслідок розбіжностей в ідеологічних поглядах.

Ще в студентські роки Райх почав захоплюватися ідеями марксизму, а потім і вступив до німецької комуністичної партії. Він першим робив спроби з'єднати вчення Фрейда і Маркса. "Райх наполягав, що психоаналіз – революційна наука і доповнює Марксову критику буржуазної економіки критикою буржуазної моралі. Він висунув концепцію двоєдиної – соціальної та сексуальної – революції" [4, с. 126]. Не вдаючись до аналізу цих поглядів ученого зупинимось на його практичній діяльності "У 1929 р. Райх брав участь у створенні клінік сексуальної гігієни для робітників, що надавали вільну інформацію із різноманітних питань сексуальних стосунків. Ідея Райха, як і його клініки, набагато випереджали час. Програма цих клінік містила моменти, дивовижно співзвучні настроям наших днів. Вони навіть тепер викликають протидію консервативних моралістів: вільне надання контрацептивів усім хто бажає, широкомасштабна освіта з питань контролю над народжуваністю; повна відмова від заборон на аборт; відмова від фетишизації законного шлюбу, свобода розлучення; боротьба з венеричними захворюваннями і сексуальними злочинами не репресивними, а просвітницькими і терапевтичними заходами" [4, с. 126]. Практична робота також довела, що проблема неврозів є масовою. Отже, психоаналіз, який потребує багато часу і матеріальних затрат, не є ідеальним способом подолання неврозів. У створюваних Рейхом клініках він здійснював пошуки методик придатних для масового лікування, що знову ж таки було поштовхом до тілесно-орієнтованих психотерапевтичних технік. Узагальнюючи досвід статевого виховання, Райх у 1930 р. публікує книгу "Статева зрілість, стримування, шлюбна мораль".

У складненні стосунків з віденськими колегами і бажання пройти особистий аналіз у Шандора Радо спонукають Райха до переїзду в Берлін (1930 р.). Там він занурюється в роботу комуністично орієнтованого руху психічного здоров'я. Проте його соціальні стосунки все більше загострюються. Політична діяльність Райха не отримала підтримки в психоаналітичних колах, радикальні програми сексуальної освіти не схвалювали товариші по партії. Відтак його виключили із комуністичної партії (1933 р.), і з міжнародної психоаналітичної асоціації (1934 р.). В. Райха не бажав бачити у себе в країні жоден уряд. Залишивши свою першу дружину в Берліні (особисті, політичні та професійні розбіжності в поглядах), він певний час жив у Данії, де його дружиною стала Ельза Лінденберг, з якою Райх познайомився ще в Берліні. Вони належали до однієї парторганізації. Проте критика в газетах і офіційні переслідування змусили їх переїхати до Швеції, де все повторилося. Далі була Норвегія, де подружжя прожило п'ять років. Щоправда друга половина цього часу нагадувала життя в попередніх країнах. До того ж їх стосунки погіршились і Ельза пішла від нього.

Райх, ще проживаючи у Данії, в 1933 році опублікував книгу "Психологія мас і фашизм", яка стала результатом узагальнення вражень, отриманих під час подорожей і лікарської практики. У цій роботі Райх демонструє можливість застосувати психологію сексуальності до дослідження проблем політичного ірраціоналізму. "В результаті накопичення в організмі біологічної енергії з'являються джерела ірраціоналізму, які проявляються через прихильність мас до тоталітарного способу життя. Велике масове прагнення до свободи і страх перед свободою, яка проникнена відповідальністю, продовжують образ думок, які є характерними для прихильників фашизму" [1, с. 332]. Для того, щоб тоді принизливо характеризувати психологічні механізми виникнення фашизму, потрібна була неабияка сміливість і сила характеру.

З Норвегії 1939 р. В. Райх переїздить до США. Там він обійняв посаду ад'юнкт-професора медичної психології Нової школи соціальних досліджень у Нью-Йорку. Він зустрічає німецьку емігрантку Ільзу Еллендор, яка стає спочатку його лабораторним асистентом, а потім – і третьою дружиною.

У США Райх багато працював і дійшов висновку про існування фундаментальної космічної енергії – оргону, яка

притаманна всім живим організмам і є біологічною силою, що лежить в основі Фройдівської концепції – лібідо [4, с. 127-128]. Все своє подальше життя В. Райх прагнув обґрунтувати вчення про оргонну енергію. Він вважав, що причиною багатьох захворювань (рак, стенокардія, епілепсія та ін.) є порушення вільного протікання оргонної енергії в організмі. Райх запропонував (1950 р.) застосувати акумулятори оргонної енергії. Проте практичні результати такої терапії виявилася неоднозначними. В 1954 р. офіційно оголошено, що теорія і практика В. Райха є хибними. Було заборонено застосовувати оргонні акумулятори. Райх намагався опротестувати таке рішення аргументуючи тим, що наукового спростування запропонованого ним методу немає, а суд не має права ухвалювати рішення щодо наукових проблем. Проте він був звинувачений у неповазі до суду, всі його праці, присвячені оргонній енергії, належало спалити, а сам він мав провести 2 роки у федеральній тюрмі. Перебуваючи в пенсільванській тюрмі, Вільгельм Райх помер від серцевого нападу в листопаді 1957 року.

Сьогодні, оцінюючи погляди Райха, психологи пишуть: “Вісторії психологічної науки Вільгельм Райх виступає однією із найбільш яскравих і суперечливих постатей. Усе життя переслідуваний і гонимий він всередині нашого освіченого століття закінчив свої дії у в’язниці, не побажавши поступитись науковими переконаннями. Райх задавав надто багато гострих питань, які суспільство було не готове сприйняти, і сам пропонував на них не менш викликаючі відповіді. Через такі відповіді він мав репутацію ексцентричного дивака і навіть шарлатана. Проте небувалий успіх, що випав у нашій країні на долю пізніх перекладів його книжок, вказує, що принаймні деякі питання, які порушені ним, є небезпідставними” [4, с. 123]. А також, що: “Серед сучасників теорії Вільгельма Райха майже не мали відгуку. Через політичні погляди багато його праць були безпідставно забуті або невірно тлумачені. Однак деякі його ідеї були розвинуті у творах Е. Фромма і Т. Адорно. Сучасні психоаналітики застосовують його розробки причин розвитку неврозів і теорію статевого виховання. Райх дещо перебільшував значення сексуальних потягів у житті людини, але його погляди на біологічну енергію послугували для створення сучасної біоенергетики” [1, с. 333]. Що ж до тілесно-

орієнтованої психотерапії, то тут погляди всіх дослідників однозначні: “Його техніки звільнення “м’язових панцирів” з успіхом застосовуються в сучасній психотерапевтичній практиці й отримали подальший розвиток” [4, с. 129].

Висновки

1. Життєвий шлях і особистісні риси В. Райха сприяли тому, що він став засновником сучасної тілесно-орієнтованої психотерапії, яка надає можливість досягати бажаних психотерапевтичних ефектів зі значною економією часу та коштів.

2. Творча спадщина В. Райха є важливим внеском у психологію тілесності і заслуговує на подальше вивчення та розробку.

3. Науковцям України доцільно підтримати ініціативу одеських і чернівецьких учених про увічнення пам’яті Вільгельма Райха на його батьківщині.

Список використаних джерел

1. 100 великих психологов. – М.: Вече, 2004. – 423 с.
2. Психосоматичні розлади. Психотерапія: Матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю/ Чернівці, 30 вересня – 1 жовтня 2005 року. – Чернівці: БДМУ, 2005. – 148 с.
3. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика / Пер. с англ; Общ. ред. и вступ. ст. Л.П. Петровской. – 2-е изд. – М.: Прогресс, 1993. – 368 с.
4. Степанов С.С. Психология в лицах. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2001. – 384 с.
5. Хрестоматия по телесно-ориентированной психотерапии и психотехнике/ Редактор-составитель В.Ю. Баскаков. – 2-е изд. – М.: Смысл, 1997. – 159 с.

The article is devoted to the analysis of the biography of W. Reich – the founder of the contemporaneous body – orient psychotherapy.

The author of this article describes the function between the scientist’s personal particularities and his active method at the influence to the psychic from the way of the changing some body’s conditions.

Has been demonstrated that Raych’s technique at the releasing some “muscles amours” is very successful in the contemporaneous, psychotherapy.

Key words: W. Reich, psychotherapy of the body, body – orient psychotherapy, personal particularities, biography.

Отримано: 23.02.2009